

Sticht stuitte op de expansionistische machtspolitiek van de Bourgondiërs. De achtergronden van deze ongelijke strijd wordt in dit artikel belicht. Het artikel is verlucht met mooie kleurenafbelingen uit 15e-eeuwse handschriften. Redactie V.F.C. Leeuwenberg-Steegh, 0347-373250.

De besproken tijdschriften liggen ter inzage in het Streekarchief.

WJD

BOEKBESPREKING, NIEUWE PUBLIKATIES

De moord op graaf Floris V

Er zijn van die jaartallen uit de geschiedenis die sinds de lagere school in ons geheugen zijn gegrift. 754 Bonifatius bij Dokkum vermoord, 1296 Floris V door de edelen bij Muiden vermoord, 1600 Slag bij Nieuwpoort, 1795 Bataafse Opstand, 1814 Koninkrijk der Nederlanden, 1830 Belgische Opstand etc. Dit betekent echter niet dat we daarmee ook alles van dergelijke gebeurtenissen afweten. Soms is de naamgeving al misleidend: zo duurde de Tachtigjarige Oorlog bij lange na geen tachtig jaar (er zat een twaalfjarig bestand in). En ten aanzien van allerlei gebeurtenissen zijn door de eeuwen heen theorieën ontstaan die bij nader onderzoek ernstige revisie nodig hebben.

Zulks is het geval met de moord op Floris de vijfde. Daarvan hebben wij allen op de lagere school gehoord dat graaf Floris door zijn edelen, die het niet eens waren met zijn beleid, werd vermoord. Ze vonden dat hij veel te veel opkwam voor de rechten van de gewone man, waardoor hun eigen privileges werden aangetast. Ze namen hem bij Egelshoek gevangen en sloten hem op in het Muider slot. Toen de Gooise boeren, die veel aan Floris hadden te danken, hem kwamen bevrijden, gingen de edelen met hun gevangene op de vlucht. Toen de boeren hen echter de weg versperden, werd de graaf door Gerard van Velzen met zwaardslagen om het leven gebracht. Dat is wat we vroeger geleerd hebben, en niet ten onrechte, want dit verhaal gaat terug op een lange traditie en over de moord zijn vele boeken geschreven.

Jan Willem Verkaik heeft in zijn boek *De moord op graaf Floris V* weer eens alle bronnen en literatuur over de moord tegen het licht gehouden.

Hij gaat er daarbij terecht vanuit dat het verhaal zoals we het nu kennen het resultaat is van eeuwenlange geschiedschrijving. Elke nieuwe generatie beschreef de moord op zijn eigen wijze, afhankelijk van de manier waarop ze tegen de geschiedenis aankeken. Ons beeld van het gebeuren is sterk bepaald door twee zeventiende-eeuwse toneelstukken: Hoofts *Geeraerd van Velzen* (uit 1613) en Vondels *Gysbreght van Aemstel* (Het hemelse gerecht heeft zich ten lange leste.... uit 1637). In deze toneelstukken wordt de graaf echter neergezet als een tiran, terwijl het motief voor de moord de verkrachting van de vrouw van Gerard van Velzen door de graaf zou zijn geweest. Niet zo verwonderlijk omdat in de tijd van Vondel en Hooft de steden zich los trachten te maken van de invloed van het grafelijk huis en de goeode burgerij niets op had met de graven en hun privileges. Later zou Floris worden geprezen door de Orangisten, dus liefhebbers van een centraal gezag, als "der Keerlen God", die de boeren en burgers steunde tegen de adel. Uit deze "mix" is uiteindelijk het verhaal ontstaan zoals we dat dus op school geleerd hebben.

Verkaik laat nu zien hoe deze verhalen zijn ontstaan en ontmaskert ze als historische mythen. Zoals hij het zelf zegt: het zorgvuldig verwijderen van latere overschilderingen maakt een frisse kijk op het origineel mogelijk. Daarbij beperkte hij zich niet alleen tot alle bronnen die tot nu toe bekend waren (o.a. de *Rijmkroniek* van Melis Stoke en de *Spiegel Historiael* van Jacob van Maerlant, beiden geschreven in de tijd van Floris zelf), maar zocht ook in vele buitenlandse archieven. Daarbij ontdekte hij in Wenen zelfs een 'nieuwsbrief' die enkele dagen na de moord werd geschreven en waarin de dramatische ont-

Afb. 1. Reconstructietekening van Floris V, naar een bestaand portret en de in Rijnsburg gevonden schedel. Uit: B.K.S. Dijkstra, *Graven en gravinnen van het Hollandse huis. Zutphen, Walburg pers, 1979.*

wikkelingen met gruwelijke details beschreven worden. Het (latijnse) stuk begint met de fraaie zin: *Wee het razende verraad, dat de allermisdadigste moordenaars, schurken erger dan Judas de aartsverrader, leugenaars en prinsen der leugenaars, door hun heimelijke misdaden nu bekend geworden, etc. etc.* Op grond van veel nieuw bewijsmateriaal meent Verkaik dat de moord verklaard moet worden tegen de achtergrond van de Engels-Franse oorlog van 1294 en volgende jaren. Floris V werd het slachtoffer van een internationaal complot. Helemaal nieuw was deze theorie ondertussen niet. Hij circuleerde al enige jaren in wetenschappelijke kringen. Het is de verdienste van Verkaik de theorie definitief te hebben bewezen. Hij vond in Engeland zelfs schriftelijke bewijzen van betalingen aan de moordenaars.

Vergeeten we dus even het verhaal van de lage-

re school en bekijken we wat er werkelijk aan de hand was. Graaf Willem II (1234-1256, de vader van Floris V) bracht het graafschap Holland op de Europese kaart. Het was hem gelukt Zeeland in zijn macht te brengen waardoor een invloedrijk gewest was ontstaan. Willem stond internationaal in hoog aanzien; hij werd zelfs door de rijke Duitse vorsten tot Rooms-koning (keizer) gekozen. Holland ging een belangrijke rol in de internationale handel spelen. Dat was de erfenis waarop Floris voort moest bouwen toen zijn vader in 1256 bij een veldtocht tegen de Westfriezen door het ijs zakte en door Westfriese boeren en vissers om het leven werd gebracht. Floris voegde belangrijke gebieden aan het graafschap toe, zoals West-Friesland (wat zijn vader dus niet gelukt was), maar ook het Gooi.

Intmiddels was de Engelse koning Edward I verwickeld geraakt in een oorlog tegen de Franse koning Filips de Schone met de Engelse bezittingen op het vasteland als inzet. Daarin koos Floris aanvankelijk de kant van Edward, niet in de laatste plaats op basis van de goede verhoudingen tussen hen die al jaren bestonden. Niet voor niets hadden zij het zo geregeld dat Floris' dochter Margaretha zou gaan trouwen met Edwards zoon Alfons. Die twee waren zelfs al verloofd toen Alfons op jonge leeftijd overleed. Omdat onderlinge banden tussen koningshuizen in die tijd toch bij voorkeur door onderlinge huwelijken versterkt werden, besloten de vaders vervolgens dat Floris' zoon Jan met Edwards dochter Elisabeth zou gaan trouwen. Daartoe werd Jan dan ook in Engeland opgevoed. Als tegenprestatie voor Floris' hulp bij de oorlog tegen de Fransen zegde Edward in 1294 het monopolie op de belangrijke Engelse wolhandel aan Holland toe, waardoor Dordrecht zich kon ontwikkelen als belangrijke stapelmarkt.

In een poging zijn invloed op het vasteland nog verder uit te breiden besloot Edward echter in 1295 de wolhandel te verplaatsen naar Mechelen en later naar Antwerpen. Dat de nieuwe hertog van Brabant, Jan II, tevens Edwards schoonzoon was, heeft hierbij zeker een rol gespeeld. Floris verloor echter de wolhandel (en de daarmee samengaannde inkomsten), waardoor hij in de loop van 1295 steeds meer de kant van de Fransen ging kiezen. Deze ommezwaai werd in januari 1296 bestendigd in een verdrag met Filips.

Afb. 2. De gevangenneming van graaf Floris V op de Egelshoek. Schoolplaat van J.H. Isings, Wolters Noordhoff, ca 1930.

Verkaik heeft nu in zijn boek definitief bewezen dat Edward, in een poging Holland weer in zijn invloedssfeer te brengen, achter de schermen opdracht heeft gegeven Floris te ontvoeren en naar Engeland te brengen. Floris' zoon Jan was immers aan het Engelse hof opgevoed en zou, nadat hij graaf van Holland zou worden, zeker de kant van Edward (bovendien zijn aanstaande schoonvader) weer kiezen.

Het liep echter, zoals we weten, anders. Nadat Floris op 23 juni gevangen was genomen en vastgezet op zijn eigen, door heer Gijsbrecht van Amstel in leen gehouden Muiderslot, ging het mis. Bij een uiterste poging de graaf alsnog naar Engeland te krijgen raakte de gevangene in een sloot en een van de samenzweerders, Gerard van Velzen, moet toen besloten hebben Floris af te maken, liever dan hem te laten bevrijden.

In onze moderne wetgeving ging het dus niet eens om moord met voorbedachte rade, maar hoogstens om doodslag. Dat Floris de vrouw

van Van Velzen zou hebben verkracht, kan hoogstens als bezwarende omstandigheid in aanmerking komen. Het is overigens niet onwaarschijnlijk dat er een relatie tussen Van Velzens vrouw en Floris zou hebben bestaan. Van Floris zijn minstens zeven bastaarden bekend, dus buitenechtelijke avonturen waren hem niet vreemd. Maar dergelijke relaties waren in die tijd, zeker van een Hollandse graaf, veel meer geaccepteerd dan we nu zouden denken en op zich waarschijnlijk geen exclusief motief voor moord.

Er is nog een ander aspect van de 'moord' in het oude verhaal dat dringend aan herziening toe is. Verkaik heeft vast kunnen stellen dat de graaf, nadat hij was uitgenodigd voor een valkenjacht, net buiten de stadswal van Utrecht gevangen werd genomen en niet, zoals we geleerd hebben, bij de Egelshoek (de Graaf Floris V-weg op de grens van Hilversum en Hollandsche Rading ten spijt). Dit laatste denkbeeld is terug te

voeren op een manuscript van de Huizer schepen en lokale "oudheidkundige" Lambert Rijkszoon Lustigh (1656-1727). Het was Albertus Perk (de man, niet de historische kring) die het manuscript kocht en er grotere bekendheid aan gaf. Sindsdien is de Egelshoek als plaats van de overval steeds weer genoemd. Naar we nu weten, ten onrechte.

Tot slot nog een opmerking over een krantebericht (het kon niet uitblijven in dit Floris V-jaar) dat enkele weken geleden de aandacht trok. Een journalist trok hierin de conclusie dat het skelet van Floris, dat in 1949 in het klooster Rijnsburg werd gevonden, volgens de C14-datering veel te oud was om van Floris te zijn. Helaas trok deze journalist één onderzoeksresultaat volledig uit zijn verband. In 1949 werd namelijk niet alleen het skelet van Floris opgegraven, maar ook die van een hele reeks graven en gravinnen van het Hollandse huis. Al deze skeletten bleken bij C14-datering 200 tot 400 jaar te oud te zijn. Dit kon teruggevoerd worden op enerzijds de onnauwkeurigheid van de toenmalige meetmethode (de C14-meting was in 1949 pas net uitgevonden), anderzijds op het gegeven dat de skeletten ongeveer op grondwaterspiegel lagen en het wisselende niveau daarvan vervuiling moet hebben

gegeven met ouder materiaal uit diepere grondlagen. Bovendien kon door forensisch onderzoek bij een aantal skeletten de doodsoorzaak vastgesteld worden, die nauwkeurig klopten met historische bronnen. Het ging dus wel degelijk om de laatste rustplaats van Hollandse graven, dus ook buiten enige twijfel om het skelet van Floris V.

Het boek van Verkaik leert ons dat literaire verbeeldingen van een gebeurtenis, zeker als dat aanmerkelijk later gebeurt, zeker geen nauwkeurige geschiedschrijving hoeft te zijn, maar veelal door politieke denkbeelden en sociale conventies van de schrijver en zijn publiek wordt gekleurd. Gaan we terug tot de oorspronkelijke bronnen, zoals Verkaik heeft gedaan in "het geval Floris V", dan levert dit detectivewerk vaak verrassende nieuwe feiten op. Hierdoor zijn we een mythe armer, maar krijgen een duidelijker beeld van de tijd waarin Floris leefde en de internationale politiek waarmee hij te maken had. En dat laatste is pure winst.

Jan Willem Verkaik, *De moord op graaf Floris V*. Middel-eeuwse studies en bronnen 47. Hilversum, Verloren, 1996. 278 pp. f 50,-. ISBN 90-6550-258-0.

NEDERLAND 1e emissie zeer uitgebreid voorradig op plaatnummers, kleuren en stempels.	NEDERLAND PUNTSTEMPELS uitgebreide voorraad met vele betere en lastige stempels.	NEDERLAND KLEIN-RONDSTEMPELS zeer uitgebreid voorradig met vele betere en zeldzame stempels, veel in luxe kwaliteit.	NEDERLAND verschillende tandingen en typen gewone en portzegels, uitgebreide voorraad w.b. vele lastige ex.
NEDERLAND vanaf 1852 gebruikt en ongebruikt vrijwel compleet leverbaar, ook grote voorraad postfrisze zegels.	OVERZEESE RIJSDLEN uitgebreide voorraad met vele betere en zeldzame zegels en series.	EUROPESE LANDEN, ENGELSE KOL., U.S.A. met name de oudere zegels uitgebreid voorradig.	MOTIEFZEGELS grote voorraad bloemen, dieren, ruimtevaart, sport, enz. meest voor 1975.
Wij beoordelen betere en zeldzame zegels GRATIS voor u op kwaliteit en echtheid.		Wij zijn geïnteresseerd om grote verzamelingen of betere losse zegels te kopen.	
Bij verkoop via veilingen kunt u gebruik maken van onze vakkennis bij het verkavelen van uw verzameling, waardoor voor u een zo hoog mogelijke opbrengst verkregen wordt; de bemiddelingskosten zijn voor u slechts 5% van het verkoopbedrag.			
Filatelistische benodigdheden zoals: albums - insteelboeken - catalogi - loupes - hawidstroken - pincetten - enz.			
Verzamel postzegels - verzamel klassieke zegels.		POSTZEGELHANDEL M. VAN DEN HEUVEL B.V.	
Winkel geopend dinsdag, donderdag en zaterdag 9.00-17.00 uur. Geen koopavond Parkerterruimte aanwezig Grootkeuringnummer Bankrekeningnummer Flabobank	31 69 710 31 06 80 581 Loosdrecht	*** - postfris zonder plakker ** - ongebruikt met gom * - ongebruikt zonder gom - gebruikt Uitsluitend prima kwaliteit. Leveringsvoorwaarden: Aankopen binnen f 200,- franco. Betaling binnen 8 dagen, ont. onbekende kopers levering tegen 2 referenties, of bij vooruitbetaling.	cent - certificaal Lp - Luchtpost Nederland en O.R. volgens cat. N.V.P.H. De prijzen incl. B.T.W. Telefoon 035-212931 Winkel Langestraat 59c 1211 GW Hilversum
		<ul style="list-style-type: none"> • inkoop - verkoop - taxatie • bemiddeling bij aan- en verkoop via veilingen • beleggings-adviezen Telefoon 035-212931 b g g. 02158-21927	